

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Handwritten Arabic calligraphy in a stylized, bold script. The text is written in black ink on a white background. The calligraphy is highly decorative, with thick, flowing lines and intricate flourishes. The words are arranged in a horizontal line, with the first word 'بِسْمِ' (Bismillah) on the left and 'الرَّحِيمِ' (Ar-Rahim) on the right. The central word 'الرَّحْمَنِ' (Ar-Rahman) is the largest and most prominent. Above the main text, there are several smaller, handwritten characters and symbols, including the numbers 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100. These numbers are arranged in a grid-like pattern, with some numbers appearing in the margins and others in the center. The overall style is reminiscent of traditional Islamic calligraphy, but with a modern, graphic twist.

دانشگاه باقرالعلوم علیه السلام

دانشکده: علوم اجتماعی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته: تبلیغ و ارتباطات فرهنگی

عنوان:

بررسی انتقادی نحوه بازنمایی سبک ازدواج در سیمای جمهوری اسلامی ایران از منظر آموزه‌های اسلامی

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر شمس‌الله مریجی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر سید مجید امامی

نگارش:

حدیثه اسفندیار

زمستان 1392

صفحه صورتجلسه دفاعیه

تقدیم به:

«او»

تقدیر و تشکر:

خداوند متعال که توفیق انجام این نوشته را عطا فرمود.

و

اساتید بزرگواری که راهنما و مشاور بنده در این پژوهش بودند

استاد شمس الله مریجی و استاد سید مجید امامی.

و

پدر و مادر عزیزم که همیشه یار و یاورم بودند.

و

همسر مهربان و فداکارم.

چکیده

خانواده یکی از نهادهای مهم جامعه بشری است که زیربنایی‌ترین و اولین نهاد اجتماع به شمار می‌رود. تأثیر خانواده در رشد و شکوفایی افراد، به حدی است که همه ادیان الهی به جهت نقش مهم خانواده در اخلاق و معنویت انسان‌ها، آموزه‌های مهمی در این زمینه ارائه کرده‌اند؛ در همین راستا خانواده در اسلام نیز، مهمترین واحد اجتماعی جامعه است. اهمیت ویژه خانواده به نوبه خود در ارتقا منزلت «ازدواج» به عنوان درگاه انحصاری ورود به خانواده دخالتی تام دارد. بررسی اجمالی آیات و روایات مربوط به ازدواج، اوج حساسیت اسلام را نسبت به این امر مهم نشان می‌دهد. در شریعت اسلام ازدواج قراردادی مشروع است که دو فرد ناهمجنس و بالغ را به هم پیوند می‌دهد و برقراری ارتباط جنسی دائم یا موقت آنان را مجاز می‌گرداند. مسئله اصلی تحقیق، بررسی انتقادی نحوه بازنمایی سبک ازدواج در سریال‌های پربیننده سیمای جمهوری اسلامی ایران در دهه 80 از منظر آموزه‌های اسلامی است. در این پژوهش برای کشف چگونگی نمایش سبک‌های مختلف ازدواج از روش نشانه‌شناسی استفاده شد. سه نوع سبک ازدواج سنتی، نیمه سنتی و مدرن در دهه 80 به تصویر کشیده شده است و از این میان تأکید تلویزیون بر نمایش سبک ازدواج نیمه سنتی بوده است. از سوی دیگر در یک ارزیابی کلی، می‌توان گفت از منظر آموزه‌های اسلامی نحوه بازنمایی سبک ازدواج در سریال‌های پربیننده سیما از دو دیدگاه کلان و خرد قابل بررسی است. از دیدگاه کلان با ضعف در پژوهش و نظریه پردازی، و ضعف در برنامه‌ریزی و سیاستگذاری و به دنبال آن از دیدگاه خرد با عدم بازنمایی صحیح سبک ازدواج مورد نظر اسلام در تلویزیون روبرو هستیم.

بر همین اساس در گام اول تدوین نظریه سبک ازدواج اسلامی ذیل نظریه جامع سبک زندگی اسلامی، ضروری به نظر می‌رسد؛ در گام بعدی نیز طراحی الگوی عملیاتی سبک ازدواج اسلامی در جهت ارائه آن در سیمای جمهوری اسلامی ایران ضروری است.

واژگان کلیدی: سبک زندگی، ازدواج، اسلام، تلویزیون، نشانه‌شناسی، بررسی انتقادی

فهرست

5	فصل اول: کلیات.....
6	مقدمه
8	1-1. بیان مسئله
9	1-2. اهمیت موضوع و ضرورت تحقیق
10	1-3. سؤالات تحقیق
12	1-4. اهداف تحقیق
13	1-5. پیشینه تحقیق
Error! Bookmark not defined.	فصل دوم: چارچوب مفهومی.....
Error! Bookmark not defined.	مقدمه
Error! Bookmark not defined.	2-1. سبک زندگی
Error! Bookmark not defined.	2-1-1. تعریف سبک زندگی
Error! Bookmark not defined.	2-1-2. ویژگی‌های سبک زندگی
Error! Bookmark not defined.	3-1-2. سبک زندگی و مدرنیته
Error! Bookmark not defined.	2-2. ازدواج
Error! Bookmark not defined.	2-2-1. ازدواج در لغت
Error! Bookmark not defined.	2-2-2. ازدواج در اصطلاح
Error! Bookmark not defined.	2-2-3. فلسفه ازدواج در اسلام
Error! Bookmark not defined.	2-2-4. اهمیت ازدواج در اسلام
Error! Bookmark not defined.	ازدواج محبوب‌ترین بنا نزد خداوند
Error! Bookmark not defined.	ازدواج پیمانی مقدس
Error! Bookmark not defined.	تشویق به ازدواج
Error! Bookmark not defined.	ازدواج، فضیلت بخش عبادت‌ها و اعمال
Error! Bookmark not defined.	ازدواج مایه برکت و موجب خیر
Error! Bookmark not defined.	ازدواج، سیره عملی انبیاء و اولیاء دین
Error! Bookmark not defined.	2-2-5. اهداف ازدواج
Error! Bookmark not defined.	اهداف ازدواج از دیدگاه اسلام
Error! Bookmark not defined.	2-2-6. ضرورت ازدواج از نظر اسلام
Error! Bookmark not defined.	2-2-7. ملاک‌های ازدواج از دیدگاه اسلام

- 2-3. رسانه Error! Bookmark not defined.
- 2-3-1. اهمیت رسانه Error! Bookmark not defined.
- 2-3-2. انواع ارتباطات Error! Bookmark not defined.
- 2-3-2-1. انواع ارتباط از لحاظ رسانه‌های مورد استفاده Error! Bookmark not defined.
- 2-3-2-2. انواع ارتباط از لحاظ تعداد افراد درگیر Error! Bookmark not defined.
- 2-3-3. رسانه و ویژگی‌های آن Error! Bookmark not defined.
- 2-3-4. کارکردهای رسانه‌های جمعی Error! Bookmark not defined.
- 2-3-5. نظریات رسانه Error! Bookmark not defined.
- نظریه یادگیری مشاهده‌ای Error! Bookmark not defined.
- نظریه کاشت Error! Bookmark not defined.
- نظریه استفاده و رضایتمندی Error! Bookmark not defined.
- 4.2. بازنمایی Error! Bookmark not defined.
- 2-4-1. مفهوم بازنمایی Error! Bookmark not defined.
- 2-4-2. رهیافت‌های بازنمایی Error! Bookmark not defined.
- 2-5. بازنمایی ازدواج در تلویزیون Error! Bookmark not defined.
- 2-5-1. سبک‌های سه گانه ازدواج Error! Bookmark not defined.
- 2-5-1-1. ازدواج سنتی Error! Bookmark not defined.
- 2-5-1-2. ازدواج مدرن Error! Bookmark not defined.
- 2-5-1-3. ازدواج نیمه سنتی Error! Bookmark not defined.
- فصل سوم: روش تحقیق Error! Bookmark not defined.
- 3-1. روش تحقیق Error! Bookmark not defined.
- 3-2. تحلیل همنشینی و جانشینی Error! Bookmark not defined.
- 3-3. تحلیل رمزگان Error! Bookmark not defined.
- 3-3-1. رمزگان اجتماعی Error! Bookmark not defined.
- 3-3-2. رمزگان فنی Error! Bookmark not defined.
- زمان و مکان Error! Bookmark not defined.
- دوربین Error! Bookmark not defined.
- صدا Error! Bookmark not defined.
- بازیگران Error! Bookmark not defined.

- 3-3-3. رمزگان ایدئولوژی **Error! Bookmark not defined.**
- 3-4. جمعیت و نمونه آماری **Error! Bookmark not defined.**
- 3-5. روش جمع آوری داده‌ها و اطلاعات **Error! Bookmark not defined.**
- 3-6. روش تحلیل اطلاعات **Error! Bookmark not defined.**
- فصل چهارم: گونه‌های ارائه شده سبک ازدواج در سریال‌های تلویزیونی منتخب **Error! Bookmark not defined.**
- 4-1. تحلیل سریال شمس‌العماره **Error! Bookmark not defined.**
- 4-1-1. خلاصه داستان **Error! Bookmark not defined.**
- 4-1-2. تحلیل همنشینی **Error! Bookmark not defined.**
- 4-1-3. تحلیل جانشینی **Error! Bookmark not defined.**
- 4-1-3-1. سبک زندگی طبقه مرفه مدرن / سبک زندگی طبقه فقیر سنتی **Error! Bookmark not defined.**
- 4-1-3-2. دنیای مجردی / متأهلی **Error! Bookmark not defined.**
- 3-4-1-3. ازدواج مدرن، سنتی و نیمه سنتی **Error! Bookmark not defined.**
- 4-1-4. تحلیل رمزگان **Error! Bookmark not defined.**
- 4-1-4-1. رمزگان فنی **Error! Bookmark not defined.**
- 4-1-4-2. رمزگان اجتماعی **Error! Bookmark not defined.**
- 4-1-4-3. رمزگان ایدئولوژی **Error! Bookmark not defined.**
- 4-2. تحلیل سریال فاصله‌ها **Error! Bookmark not defined.**
- 4-2-1. خلاصه داستان **Error! Bookmark not defined.**
- 4-2-2. تحلیل همنشینی **Error! Bookmark not defined.**
- 4-2-3. تحلیل جانشینی **Error! Bookmark not defined.**
- 4-2-3-1. قشر مذهبی / قشر غیر مذهبی **Error! Bookmark not defined.**
- 4-2-3-2. ازدواج مدرن / ازدواج نیمه مدرن **Error! Bookmark not defined.**
- 4-2-4. تحلیل رمزگان **Error! Bookmark not defined.**
- 4-2-4-1. رمزگان فنی **Error! Bookmark not defined.**
- 4-2-4-2. رمزگان‌های اجتماعی **Error! Bookmark not defined.**
- 4-2-4-3. رمزگان‌های ایدئولوژی **Error! Bookmark not defined.**

فصل پنجم: بررسی انتقادی نحوه بازنمایی سبک ازدواج در سیمای جمهوری اسلامی ایران از منظر
آموزه‌های اسلامی **Error! Bookmark not defined.**

مقدمه		Error! Bookmark not defined.
5-1. بررسی انتقادی نحوه بازنمایی سبک ازدواج در سیمای جمهوری اسلامی ایران از منظر آموزه‌های اسلامی		Error! Bookmark not defined.
5-1-1 از دیدگاه کلان		Error! Bookmark not defined.
5-1-1-1 ضعف در پژوهش و نظریه‌پردازی		Error! Bookmark not defined.
5-1-1-2 ضعف در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری		Error! Bookmark not defined.
5-1-2 از دیدگاه خرد		Error! Bookmark not defined.
5-1-2-1 تفاوت‌های اساسی سبک‌های ازدواج تلویزیون با دیدگاه اسلام		Error! Bookmark not defined.
5-1-2-2 عدم نمایش سبک ازدواج مورد نظر اسلام		Error! Bookmark not defined.
5-1-2-3 مشروعیت بخشیدن به روابط خارج از ضوابط دینی		Error! Bookmark not defined.
5-1-2-4 عدم تطبیق معیارها با معیارهای اسلامی		Error! Bookmark not defined.
5-1-2-5 شکل‌گیری زود هنگام ذهنیت مخاطبان		Error! Bookmark not defined.
پیشنهادهایی برای تحقیقات آتی		Error! Bookmark not defined.
منابع		Error! Bookmark not defined.
منابع فارسی		Error! Bookmark not defined.
مقالات		Error! Bookmark not defined.
پایان نامه‌ها		Error! Bookmark not defined.
منابع عربی		Error! Bookmark not defined.

فصل اول: کلیات

مقدمه

عصر کنونی را بسیاری عصر انقلاب اطلاعات و ارتباطات نامیده‌اند. عصری که در واقع می‌توان گفت وسایل ارتباط جمعی پیچیده‌ترین ابزار القای اندیشه‌ها و کارآمدترین سلاح‌ها برای تسخیر آرام جوامع هستند. در چند دهه اخیر با توجه به سرعت سرسام آور پیشرفت و رشد تکنولوژی ارتباطات و اطلاعات، هر روزه بر پیچیدگی و کارآمدی این ابزار و وسایل در جهان افزوده می‌شود. گستردگی و پیچیدگی جامعه انسانی در عصر کنونی، وجود رسانه‌های جمعی را در صحنه مناسبات اجتماعی انسان‌ها امری اجتناب‌ناپذیر نموده است.^۱

با پیدایش پدیده جهانی شدن و گسترش آن به همه دنیا، رسانه‌های جمعی بیش از پیش اهمیت پیدا کرده‌اند. در اکثر نقاط جهان و در همه کشورها بسیاری از مردم ساعت‌های بسیاری را صرف تماشای رسانه‌های دیداری و شنیداری می‌کنند. در گذشته به سبب وجود ارتباطات سنتی روابط چهره به چهره بر روابط اجتماعی غالب بود. افراد در ارتباطات چهره به چهره کسب خبر می‌نمودند و روند فرهنگ‌پذیری بیشتر در خانواده و گروه همسالان شکل می‌گرفت. اما امروزه عواملی چون وسایل ارتباط جمعی در این جوامع عامل مهمی در تأثیرگذاری و فرهنگ‌پذیری افراد به شمار می‌روند. تلویزیون و ماهواره از جمله رسانه‌های جمعی هستند که، اکثر مردم از آنها استفاده می‌کنند. این نوع رسانه‌های جمعی توانسته‌اند بینندگان زیادی را به خود جذب کنند. در نتیجه دامنه موضوعات مورد بحث زیادی را به خود اختصاص داده‌اند. مک لوهان معتقد بود که هر کسی این وسایل ارتباطی را در اختیار داشته باشد حتی فرهنگ عام را نیز تحت نفوذ دارد و اگر ارشمیدس نقطه اتکایی می‌خواست تا جهان را دگرگون کند، من رسانه‌ها را می‌خواهم تا جوامع را دگرگون سازم. رسانه‌های همگانی مانند تلویزیون امروزه با پیشرفت ارتباطات جوامع دستخوش تغییرات بسیار شده‌اند. تلویزیون و ماهواره در سطح جامعه جایگاهی را اشغال کرده‌اند که از آن جایگاه به طور فزاینده چه در سطح ملی و بین‌المللی مطرح شده‌اند. از آن جا که فرهنگ از طریق رسانه‌های جمعی جریان می‌یابد، اشکال متفاوت زندگی توسعه می‌یابند. در این رابطه می‌توان گفت رسانه‌ها بر شیوه‌های زندگی و سلیقه‌های عمومی در جامعه تأثیر می‌گذارند.^۲

در حال حاضر به دلیل اهمیت رسانه‌های جمعی به ویژه تلویزیون، بیش از هر زمان دیگری تحت بررسی و مطالعه دقیق و منظم قرار گرفته‌اند. از چند دهه قبل به موضوع

1. ناهید، خوشنویس، بررسی تأثیر برنامه‌های تلویزیونی بر سبک زندگی، ماهنامه انجمن روابط عمومی ایران، شماره 69 آذر ماه 1388، ص 2
2. همان، ص 5

ارتباطات به ویژه ارتباط جمعی توجه بیشتر شده و به رابطه رسانه‌ها با جامعه و تأثیرات اجتماعی و تعامل آنها تأکید بیشتری شده است. سبک زندگی از مفاهیم جدید در حوزه علوم اجتماعی است که در ارتباط با رسانه مطرح می‌شود. توجه ویژه‌ای که امروزه به مقوله سبک زندگی معطوف شده، در پی تأثیرات عمیقی است که گسترش سبک زندگی غربی بر ارزش‌ها و باورهای فرهنگی جامعه ایرانی بر جای گذاشته است. می‌توان گفت مسئله سبک زندگی، انتخاب‌های افراد جامعه در گزینش الگوهای رفتاری است که حامل ارزش‌ها و باورهای فرهنگی‌اند.¹ یکی از این انتخاب‌ها، سبک ازدواج است. در واقع افراد تحت تأثیر رسانه‌ها به افکار، سلیقه‌ها و ارزش‌های خود شکل می‌دهند و این سلیقه‌ها و ارزش‌هاست که منجر به بروز رفتار و در نهایت شکل‌گیری سبک زندگی آنها می‌شود. در این میان آشکارا می‌توان الگوهای ارائه شده از طریق تلویزیون را در برگزیدن سبک زندگی و به طور خاص سبک ازدواج توسط مخاطبان آن در سطح جامعه مشاهده کرد. بر همین اساس به نظر می‌رسد در دهه‌های اخیر گونه‌های مختلفی از ازدواج مخصوصاً در برنامه‌های نمایشی تلویزیون مورد فرهنگ‌سازی قرار گرفته و آنها مستقیماً بر سبک ازدواج افراد جامعه اثرگذار بوده‌اند. بر همین اساس این تحقیق در صدد است تا از منظر آموزه‌های اسلامی، بازنمایی سبک ازدواج در سریال‌های پر بیننده سیمای جمهوری اسلامی ایران دهه 80 را بررسی کند.

این تحقیق شامل پنج فصل می‌باشد. در فصل اول کلیات تحقیق، مانند بیان مسئله، سؤالات، اهمیت و اهداف و پیشینه تحقیق ارائه شده و در فصل دوم مبانی و چارچوب مفهومی تحقیق ارائه گردیده است. در فصل سوم روش تحقیق، روش جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات ارائه می‌گردد. فصل چهارم به گونه‌های ارائه شده سبک ازدواج در سریال‌های تلویزیونی منتخب می‌پردازد که شامل تحلیل همنشینی، تحلیل جانشینی و تحلیل رمزگان دو سریال شمس‌العماره و فاصله‌ها است. فصل آخر به بررسی انتقادی نحوه بازنمایی سبک ازدواج در سریال‌های تلویزیونی منتخب دهه 80 از منظر آموزه‌های اسلامی می‌پردازد.

1. رهنما شوری تخصصی حوزوی، شورای عالی انقلاب فرهنگی، قم: 1393.

1-1. بیان مسئله

سبک زندگی به مجموعه رفتارها و الگوهای کنش هر فرد که معطوف به ابعاد هنجاری و معنایی زندگی اجتماعی است، اطلاق می‌شود و نشان‌دهنده کم و کیف نظام باورها و ارزش‌های فرد است. به عبارتی سبک زندگی بر ماهیت و محتوای خاص تعاملات و کنش‌های اشخاص در هر جامعه دلالت دارد و مبین اغراض، نیات، معانی و تفاسیر فرد در جریان عمل روزمره و زندگی روزانه است. دو مفهوم وحدت و تمایز در تعریف سبک زندگی در همه تعاریف مشترک است، به این معنا که سبک زندگی حاکی از مجموعه عناصری است که کم و بیش به طور نظام‌مند با هم ارتباط داشته و یک کل را پدید می‌آورند و در واقع همین اتحاد و نظام‌مندی است که این کل را از کل‌های دیگر متمایز می‌کند.

مقام معظم رهبری (دام‌ظله) در سخنان خود با تأکید بر سبک زندگی به عنوان بخش حقیقی و اصلی تمدن اسلامی سبک ازدواج را یکی از مقوله‌های مهم سبک زندگی برمی‌شمارد.¹

در حقیقت ازدواج فرایندی است که از کنش متقابل بین دو فرد، یک مرد و یک زن، که برخی شرایط قانونی را تحقق بخشیده‌اند و مراسمی برای برگزاری زناشویی خود برپا داشته‌اند و به طور کلی عمل آنان مورد پذیرش قانون قرار گرفته و بدان ازدواج اطلاق شده است. ازدواج مهمترین عرف و رسم معمول در تمام جوامع است، که به دلیل نقش با اهمیت آن در فراهم‌سازی ساختار و زیر بنای تشکیل خانواده و نیز گسترش نسل، به عنوان مهمترین و بنیادی‌ترین نوع ارتباط معرفی شده است.² سبک ازدواج، به رویه و منطق حاکم بر فرایند شکل‌گیری انتخاب‌های یک فرد در جهت تکوین، تحقق، و تثبیت ازدواج، از قبل تا بعد از تشکیل زندگی مشترک گفته می‌شود. این سبک ناظر بر مجموعه عناصری است که به طور نظام‌مند با هم ارتباط داشته و خانواده را پدید می‌آورد. و در واقع همین اتحاد و نظام‌مندی است که هر خانواده‌ای را از خانواده‌های دیگر متمایز می‌کند.

از سوی دیگر رسانه‌ها نقش مهمی در تحولات اجتماعی دوران معاصر بازی می‌کنند. این رسانه‌ها به جهت کارکردهایشان، دارای اثری عمیق و انکار ناپذیرند؛ تا جایی که دانشمندان علوم اجتماعی آن را در ردیف عوامل اجتماعی کردن و شکل دادن شخصیت افراد جامعه بر می‌شمرند و بر این باورند که رسانه‌های جمعی می‌توانند هنجارهای اجتماعی را تقویت و یا

1. بیانات مقام معظم رهبری (دام‌ظله) در دیدار جوانان استان خراسان شمالی، قابل دسترسی در: www.Leader.ir، ۲۳/۰۷/۱۳۹۱

2. باقر ساروخانی، مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده، چاپ اول، تهران، سروش، 1370، صص 23 - 24.

تضعیف سازند. در واقع رسانه‌های جمعی در جهت تغییر و تضعیف ارزش‌ها و شکل‌گیری باورهای منفی نیز کارآیی مؤثری دارند.^۱ به دیگر سخن رسانه‌های جمعی دارای کارکردی دوگانه‌اند؛ برنامه‌های تلویزیونی همانطور که قادر هستند برخی از نابسامانی‌های اجتماعی را علاج کنند، به همان سان نیز قادرند بر این نابسامانی‌ها بیفزایند و این امر به نقشی که این رسانه در جامعه برعهده می‌گیرد بستگی دارد.^۲

از سوی دیگر تلویزیون یکی از کارگزاران عمده جامعه‌پذیری در هر جامعه‌ای به شمار می‌رود. جامعه‌پذیری رسانه‌ای، فرایند تلقین پنهان است. ویژگی این نوع از جامعه‌پذیری آن است که معمولاً انسان در حال فراگیری و پذیرش ارزش‌هایی خاص و قرارگیری در یک قفس نامربی از باورهای مشخص القا شده قرار دارد. فرایند انتقال ارزشی در تلویزیون به قدری پنهان است که دائماً تصور می‌شود که در انتخاب ارزش‌ها و باورهایمان کاملاً آزاد هستیم، اما تلویزیون، قدرت بی‌بدیل رسانه‌ای است که کارکرد اصلی آن، دستکاری واقعیت و جهت‌دهی به آن است و بسته به شکل واقعیتی که برمی‌سازد، می‌تواند در راستای منافع خاصی عمل کند و هنجارها و باورهای را به چالش کشیده و الگوهای دیگری را جایگزین آنها کند؛ الگوهایی که در خدمت به ایدئولوژی‌های خاصی عمل می‌کنند.^۳ در واقع افراد تحت تأثیر رسانه‌ها به افکار، سلیقه‌ها و ارزش‌های خود شکل می‌دهند و این سلیقه‌ها و ارزش‌هاست که منجر به بروز رفتار و در نهایت شکل‌گیری سبک زندگی آنها می‌شود. در این میان آشکارا می‌توان الگوهای ارائه شده از طریق تلویزیون را در برگزیدن سبک زندگی و به طور خاص سبک ازدواج توسط مخاطبان آن در سطح جامعه مشاهده کرد. بر همین اساس به نظر می‌رسد در دهه‌های اخیر گونه‌های مختلفی از ازدواج مخصوصاً در برنامه‌های نمایشی تلویزیون مورد فرهنگ‌سازی قرار گرفته و آنها مستقیماً بر سبک ازدواج افراد جامعه اثرگذار بوده‌اند.

بر همین اساس این تحقیق در صدد است تا از منظر آموزه‌های اسلامی، بازنمایی سبک ازدواج در سریال‌های پر بیننده سیمای جمهوری اسلامی ایران دهه 80 را بررسی کند.

2-1. اهمیت موضوع و ضرورت تحقیق

رهبر معظم انقلاب در سخنان خود با اشاره به اینکه غایت نظام جمهوری اسلامی ایران، ایجاد یک تمدن نوین اسلامی است، گفت: «این تمدن نوین دو بخش دارد: یک بخش، بخش

1. مریچی، شمس الله، بررسی عوامل مؤثر در کجروی و نقش خانواده در آن، قم، دفتر نشر معارف، 1393، ص 143
2. صادقی فسایی، سهیلا، بازنمایی ازدواج در سریال‌های تلویزیونی، فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، شماره 22، بهار، 1390، ص 70
3. همان، ص 70

ابزاری و سخت‌افزاری است؛ که در این بخش علی‌رغم تهدیدها و فشار پیشرفت کشور خوب بوده است؛ یک بخش دیگر، بخش نرم‌افزاری و اصلی است که در آن پیشرفت چندانی نداشتیم». ایشان در ادامه سخنان خویش با تأکید بر سبک زندگی به عنوان بخش حقیقی تمدن اسلامی، مسئله‌ی خانواده و سبک ازدواج، نوع مسکن، نوع لباس، الگوی مصرف، نوع خوراک، تفریحات، مسئله‌ی خط و زبان و مسئله‌ی کسب و کار را به عنوان مؤلفه‌های سبک زندگی برمی‌شمارد. رهبر معظم انقلاب از رسانه‌ها به منزله یکی از نهادهای موظف در زمینه آسیب‌شناسی وضعیت موجود و در مرحله بعد یافتن راه علاج اشاره می‌کند. با توجه به اهمیت خاص ازدواج در دین اسلام و نظام جمهوری اسلامی ایران و با در نظر گرفتن تغییرات اجتماعی جامعه در حال گذار ایران و به تبع آن افزایش آسیب‌های اجتماعی موجود در زمینه ازدواج و طلاق و از سوی دیگر جایگاه تلویزیون از حیث گستردگی مخاطبان خود، به عنوان یکی از مهمترین ابزارهای جامعه‌پذیری در جامعه در حال گذار ایران، بررسی انتقادی نحوه بازنمایی سبک ازدواج در سریال‌های پر بیننده سیمای جمهوری اسلامی ایران از منظر آموزه‌های اسلامی ضروری به نظر می‌رسد.

3-1. سؤالات تحقیق

سؤال اصلی:

سبک ازدواج در سریال‌های پر بیننده سیمای جمهوری اسلامی ایران در دهه 80 از

منظر آموزه‌های اسلامی چگونه بازنمایی گردیده است؟

سؤالات فرعی:

1. سبک ازدواج چیست؟
2. بازنمایی سبک ازدواج در یک سریال چه ابعادی دارد؟
3. گونه‌های ارائه شده سبک ازدواج در سریال‌های پربیننده سیمای جمهوری اسلامی ایران در دهه 80 چیست؟
4. در سریال‌های پربیننده سیمای جمهوری اسلامی ایران در دهه 80، برای بازنمایی سبک ازدواج، از چه رمزگان فنی استفاده شده است؟
5. در سریال‌های پربیننده سیمای جمهوری اسلامی ایران در دهه 80، برای بازنمایی سبک ازدواج از چه رمزهای اجتماعی بهره گرفته شده است؟
6. رمزگان ایدئولوژی حاکم بر سریال‌های پربیننده سیمای جمهوری اسلامی ایران در دهه 80 در مورد سبک ازدواج چیست؟

4-1. اهداف تحقیق

اهداف اصلی:

هدف کلی از این تحقیق تحلیل بازنمایی سبک ازدواج در سریال‌های پر بیننده سیمای جمهوری اسلامی ایران در دهه 80 از منظر آموزه‌های اسلامی است.

اهداف فرعی:

مطالعه سبک ازدواج و جایگاه آن در سبک زندگی

بررسی ابعاد بازنمایی سبک ازدواج در سریال‌های منتخب

مطالعه گونه‌های ارائه شده سبک ازدواج در سریال‌های پر بیننده دهه 80 سیمای

جمهوری اسلامی ایران

تحلیل روشمند چگونگی بازنمایی سبک ازدواج در سریال‌های پر بیننده دهه 80

سیمای جمهوری اسلامی ایران از طریق مطالعه و بررسی رمزگان فنی، اجتماعی و ایدئولوژیک

سریالها

5-1. پیشینه تحقیق

از حیث پیشینه، در بررسی‌های کتابخانه‌ای و مجازی، تحقیق یا تألیفی با این عنوان یافت نشد و مشخص گردید تاکنون هیچ کتاب، پایان‌نامه و مقاله‌ای که دقیقاً به بررسی انتقادی سیمای جمهوری اسلامی ایران در زمینه سبک ازدواج از منظر آموزه‌های اسلامی، پرداخته باشد تألیف نشده است.

1. پژوهشی با عنوان «آسیب‌شناسی بازنمایی ازدواج در سینمای ایران» توسط دکتر علی جعفری، در پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، به مطالعه روند عمومی بازنمایی ازدواج در سینمای دوره اصلاحات و اصول‌گرایی و آسیب‌های آن پرداخته است. در این پژوهش که ناظر به هنجارهای برگرفته از «رویکرد اسلامی به جامعه‌شناسی ازدواج و خانواده» است، در مرحله اول به برشمردن عناصر و مؤلفه‌های عمومی حاکم بر کلیت فیلم‌های سینمایی ایران و در مرحله دوم به برشمردن مؤلفه‌های نشانه‌ای و معنایی ازدواج در فرایند کلی بازنمایی سینمای ایران می‌پردازد. در مرحله سوم با شمردن آسیب‌های عمده در بازنمایی ازدواج در سینمای ایران بر این مسئله تأکید می‌کند که ازدواج در قاب سینما در بسیاری از مؤلفه‌ها با ازدواج‌های در حال انجام در جامعه ایرانی مطابقت ندارد و در زمینه‌ای غیر واقعی بازنمایی می‌شود. با توجه به اینکه در رویکرد اسلامی، خانواده مهمترین واحد اجتماعی جامعه است و نظام اجتماعی ایران همواره به اتکاء آن در مسیر فرهنگی اصیل قرار گرفته است؛ اهمیت ویژه «خانواده» به نوبه خود در ارتقاء منزلت «ازدواج» به عنوان درگاه انحصاری ورود به خانواده دخالتی تام دارد. بررسی فهرست اجمالی احکام و توصیه‌های ریز و درشت مندرج در روایات معتبر اهل بیت علیهم السلام در خصوص ارکان و مراحل مختلف ازدواج، اوج حساسیت اسلام را نسبت به این امر مهم نشان می‌دهد. این چارچوب همه جانبه نظری، در بخش‌هایی از «نظریه هنجاری رسانه اسلامی» که به «بازنمایی خانواده و ازدواج» مرتبط است دخالت می‌کند و گزاره‌هایی جدی از باید و نبایدها و اولویت‌ها را در خصوص «بازنمایی ازدواج» بر فرآیند تولید پیام حاکم می‌گرداند. در چنین شرایطی، تقویت شوق و رغبت به ازدواج صحیح و اصیل اسلامی و اصلاح‌گرایی در خصوص نابهنجاری‌ها و آموزه‌های منفی و ناصحیح ازدواج، هم به اقتضاء آموزه‌های جدی اسلامی و هم به اقتضاء جوانی جمعیت کشور، یکی از اولویت‌های مهم و قابل توجه در نظریه هنجاری رسانه‌های (در اینجا سینمای) جمهوری اسلامی ایران خواهد بود. البته مطالعه بازنمایی ازدواج در سینمای ایران به لحاظ سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی فرهنگی نیز واجد اولویت است.

هر چند این پژوهش با رویکرد اسلامی به آسیب‌شناسی بازنمایی ازدواج پرداخته است ولی وجه تمایز آن با تحقیق حاضر در این است که این آسیب‌شناسی در حوزه سینما صورت گرفته ولی نگارنده بر آن است که در حوزه تلویزیون به بررسی انتقادی این بحث بپردازد.

2. همچنین در مقاله‌ای با عنوان «بازنمایی ازدواج در سریال‌های تلویزیونی» به قلم دکتر سهیلا صادقی فسایی، در فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات، به تحلیل نشانه‌شناختی شیوه‌های بازنمایی ازدواج در سریال‌های پربیننده در دو دهه 1370 و 1380 پرداخته شده است. این مقاله با تحلیل محتوای کیفی، در صدد است که الگوهای مختلف ازدواج که در این سریال‌ها تصویر می‌شوند - ازدواج سنتی، ازدواج مدرن و ازدواج نیمه سنتی - در حال بازنمایی چه شکلی از ارزش‌های فرهنگی، اجتماعی و ایدئولوژیک هستند. نگارنده معتقد است، در بازنمایی رسانه‌ای دو عامل «میزان روابط پیش از ازدواج» و «میزان دخالت خانواده‌ها» به عنوان وجه تمایز مشخص ازدواج سنتی و ازدواج مدرن در نظر گرفته شده است. سنت و مدرن، مفاهیمی پیوستاری و برداری هستند؛ هرچه قدر دخالت خانواده‌ها بیشتر و روابط پیش ازدواج بین دختر و پسر کمتر باشد با بازنمایی سنتی‌تری از ازدواج روبرو خواهیم بود و بالعکس هر قدر میزان دخالت خانواده‌ها کمتر و میزان روابط پیش از ازدواج بیشتر باشد، با الگوی مدرن‌تری از ازدواج روبرو هستیم. حد مناسب بین این دو، ما را به ازدواج نیمه سنتی رهنمون می‌کند. در این مقاله با تأکید بر بازنمایی ازدواج نیمه سنتی به عنوان رویکردی جدید در اواسط دهه 80 در تلویزیون و در تقابل با ازدواج‌های مدرن، به پتانسیل‌های سنت در جامعه مدرن اشاره دارد و سعی می‌کند از این طریق به بازتولید پویا از محتوای سنت‌های جامعه با توجه به گزینش آگاهانه از صورت‌های مدرنیته بپردازد. در ازدواج نیمه سنتی، رسانه به دنبال تعدیل دو اسطوره بزرگ «سنت» و «عشق» است. اسطوره‌هایی که پرسش از چیستی و نقد آنها به راحتی امکان ندارد. در ازدواج سنتی، سنت به یک اسطوره تبدیل شده است و در ازدواج مدرن، عشق. ازدواج نیمه سنتی به دنبال تعدیل هر دو اسطوره به شیوه خود است، و این همان امریست که رسانه تلویزیون در سریال‌های جدید خود به آن پرداخته است.

وجه تمایز این مقاله با پژوهش حاضر، توجه به آموزه‌های دینی در بحث است؛ در این تحقیق نگارنده بر آن است که از منظر آموزه‌های اسلامی نحوه بازنمایی سبک ازدواج در تلویزیون در دهه 80 مورد بررسی قرار دهد.

3- رضا مهکام در مقاله تصویر ازدواج در رسانه ملی در فصلنامه کتاب زنان، تصویر ازدواج در فیلم‌های تلویزیونی ادوار انقلاب اسلامی را بررسی می‌کند. این ادوار به چهار دوره

اوائل دوران انقلاب اسلامی، جنگ تحمیلی، دوران سازندگی و دوم خرداد به بعد تقسیم می‌شود. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که معیارهای همسرگزینی و شیوه‌های همسرگزینی در طی ادوار مختلف انقلاب اسلامی، به تدریج از رواج ازدواج‌های سهل و آسان در اوایل انقلاب به سمت رواج ازدواج‌های مدرن تغییر جهت داده است. بدین ترتیب می‌توان اذعان نمود، علی‌رغم آن که چنین فیلم‌ها و سریال‌هایی در سیاست‌گذاری‌های صدا و سیما تحت عنوان ترغیب جوانان به ازدواج طبقه‌بندی می‌شوند، به طور تلویحی در کاهش نرخ ازدواج و افزایش سن ازدواج مؤثرند. به نظر می‌رسد، تلویزیون به عنوان مؤثرترین رسانه ملی، با تهیه و ساخت فیلم‌هایی که ارائه دهنده ازدواج‌های سنتی و متعادل هستند، درصدد مقابله با موج بی‌مبالاتی و آزادی ارتباطات نامشروع دختر و پسر برآید و با سیاست‌گذاری‌های مناسب در این زمینه، شرایط را برای بازگشت به فرهنگ اصیل اسلامی - ایرانی فراهم نماید.